

Gottlieb Müller

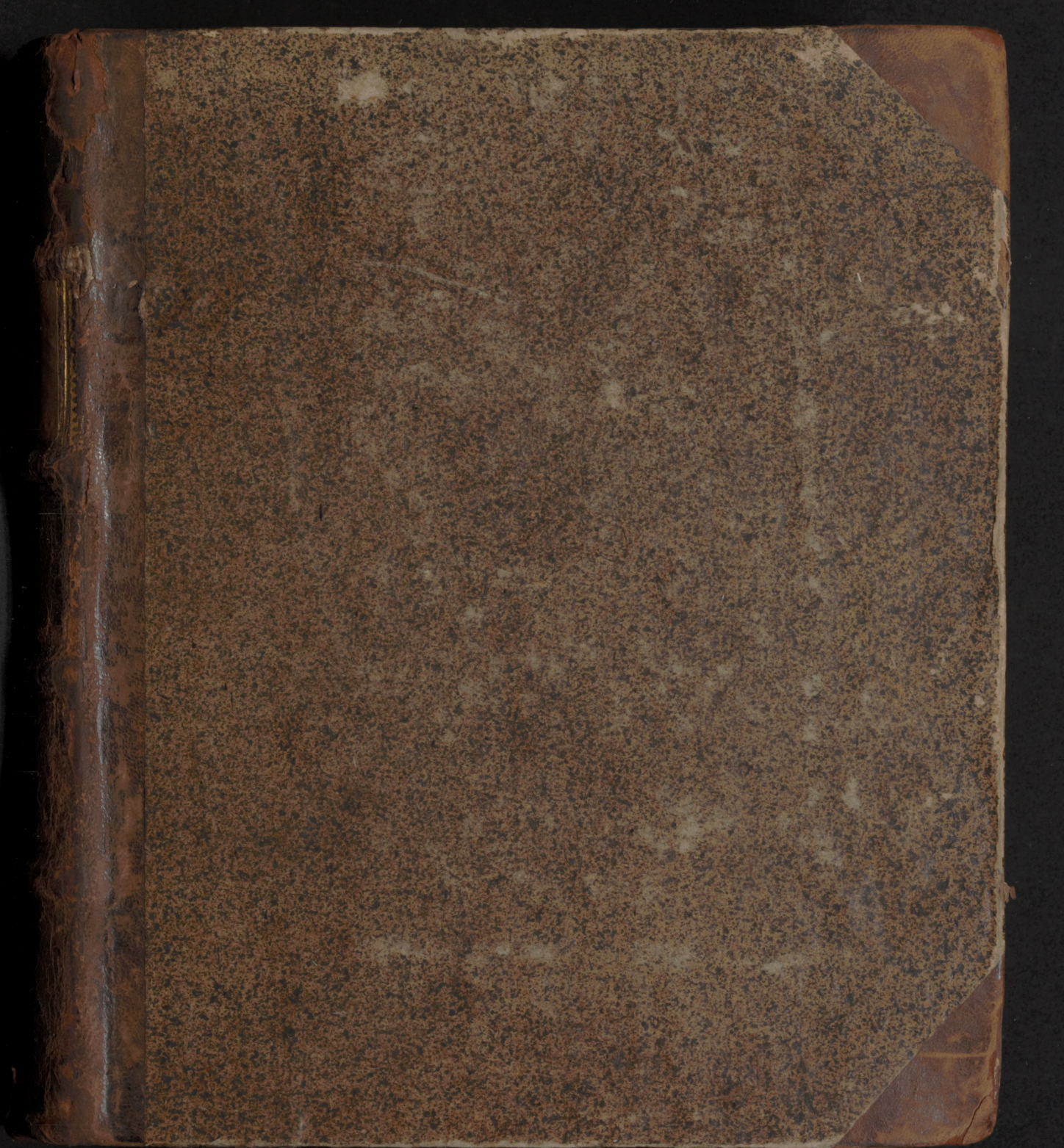
**De Epieikeiai Theologica Sive Temperamento Zeli Et Modestiae Theologvm
Decente : Epistola Ad Perqvam Reverendos ... Pastores Atqve Diaconos
Dioceseos Kembergensis Qva Ephori Mvnvs Clementissime Sibi Demandatvm**

Vitembergae: Vitembergae: Apvd Jo. Joach. Ahlefeldivm: Ex Officina Schlomachiana, MDCCLI

<http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn862184525>

Druck Freier Zugang

385

A. B.
48. 6. 8.

18

Fa-1092 (18.)

2.

23.

3.

22.

4.

21.

5.

20.

6.

19.

7.

18.

8.

9.

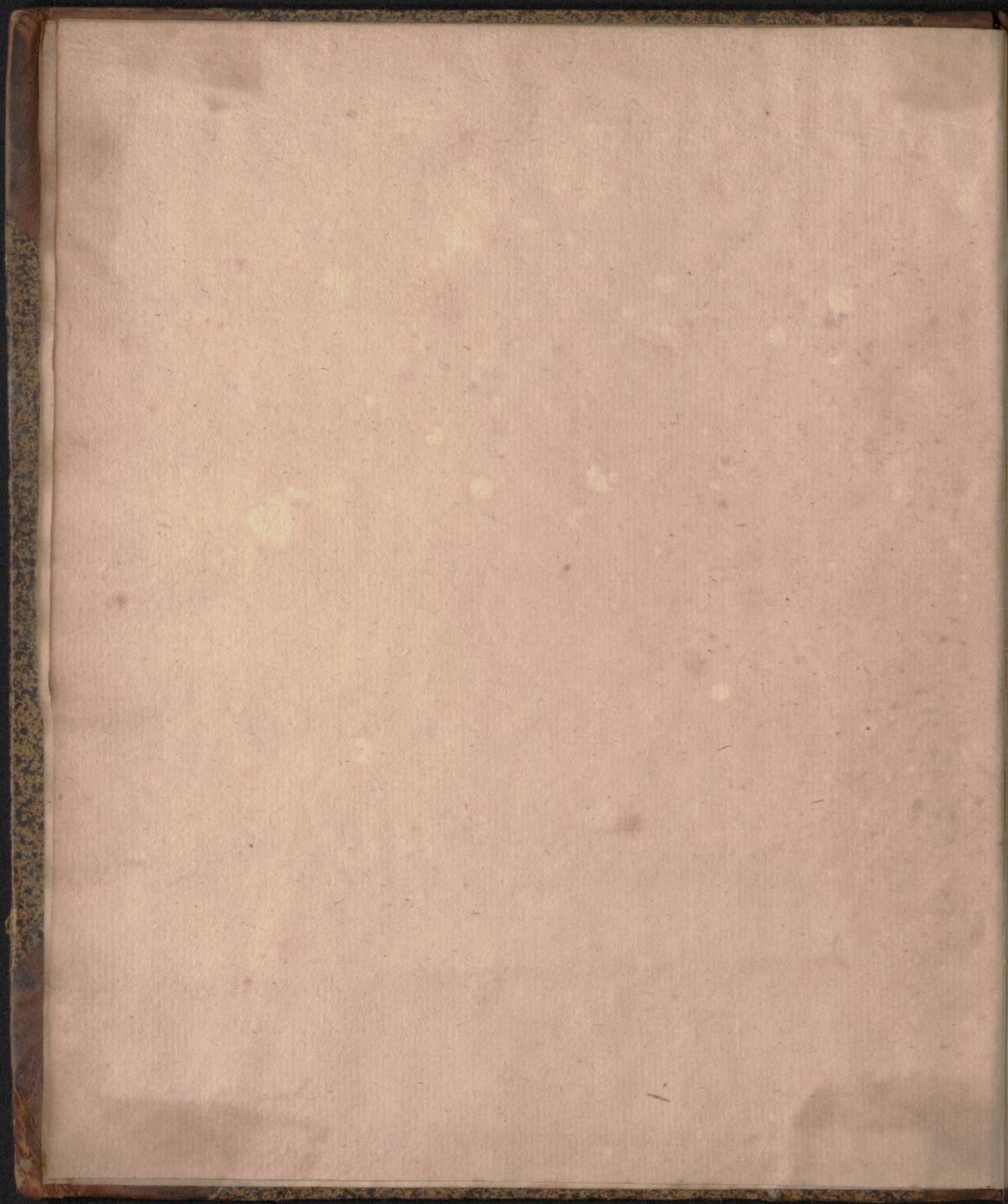
15.

10.

11.

11.

12.

2.

3.

23.

4.

22.

21.

5.

20.

6.

19.

7.

18.

8. 7.

9.

15.

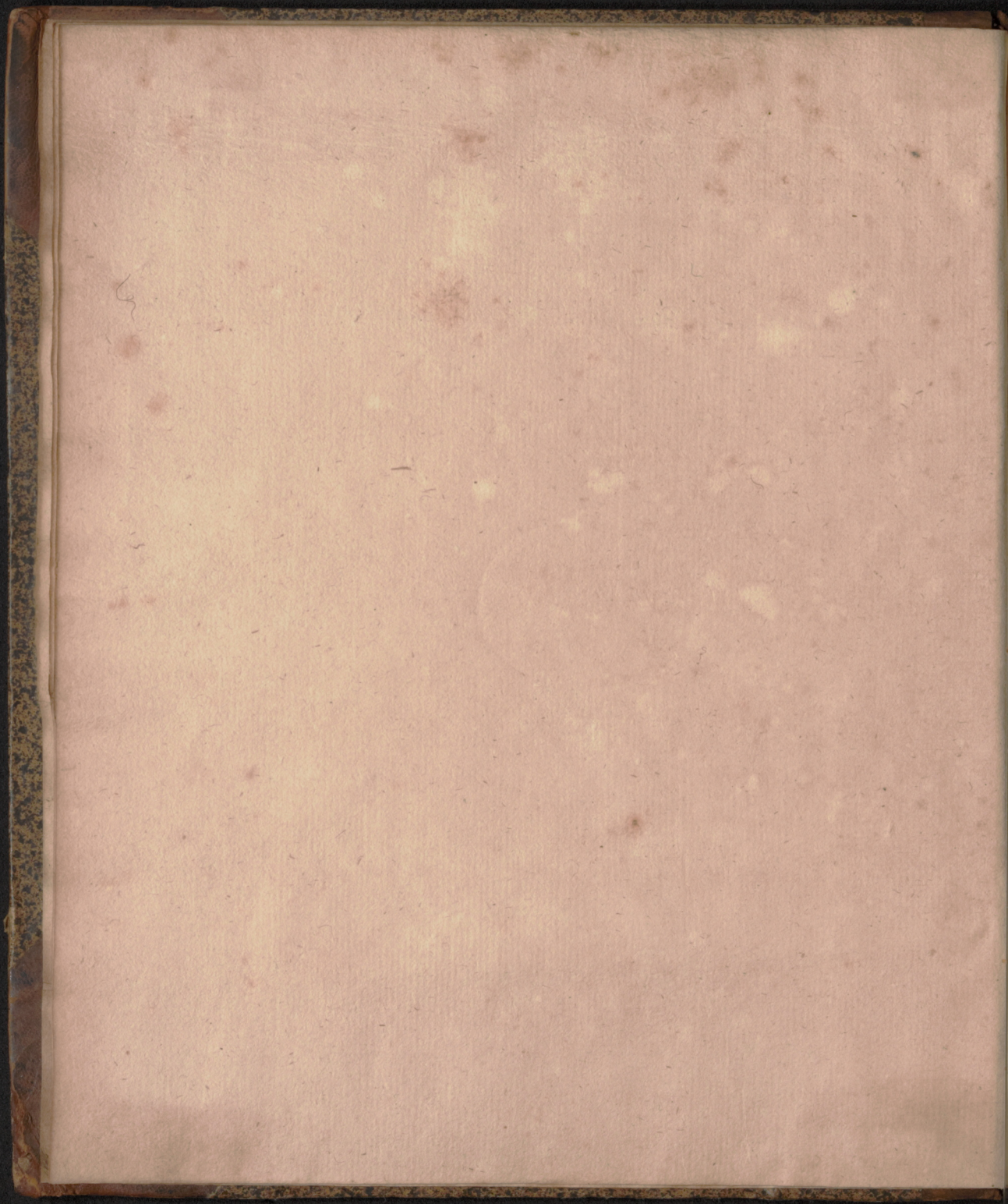
10.

16.

11.

17.

12.

2.
3. 23.
4. 22.
5. 21.
6. 20.
7. 19.
8. 18.
9. 17.
10. 16.
11. 15.
12. 14.

DE

ΕΠΙΕΙΚΕΙΑΙ
THEOLOGICA

SIVE

TEMPERAMENTO
ZELI ET MODESTIAE
THEOLOGVM DECENTE

EPISTOLA

AD

PERQVAM REVERENDOS ET CLARISSIMOS VIROS

DOMINOS

PASTORES ATQVE DIACONOS
DIOECESEOS KEMBERGENSIS

QVA

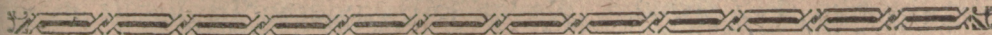
EPHORI MVNVS

CLEMENTISSIME SIBI DEMANDATVM

AVSPICATVR

M. GOTTLIEB MVLLER

PRAEPOSITVS ET SUPERINTENDENS
KEMBERGENSIS

VITEMBERGAE

APVD JO. JOACH. AHLEFELDIVM

MDCCLI

A.

23.

22.

21.

20.

19.

18.

17.

16.

15.

VIRI PERQVAM REVERENDI
FRATRES IN CHRISTO DILECTISSIMI

x quo tempore ad sacrum munus subeundum uo-
catus sum, nihil magis, pro infirmitate mea,
mihi curae cordique fuit, quam, ut, diuina ad-
iutus gratia, officii mei partibus, debito zelo ad-
hibito et studio, defungerer, ita tamen, ut mo-
destiam iustam nunquam negligerem, sed eiusdem, ut in sug-
gestu sacro, sic alibi, perpetuo haberem rationem. Obseruaui
enim, Euangelii praeconem, siue zelo, siue modestia quodam
modo careat, non diuinis solum mandatis, iuxta et officii sui,

23.

22.

21.

20.

19.

18.

17.

16.

15.

uitaeque socialis, rationibus aduersari, uerum fructibus quoque ex administratione muneris sui expectandis quam faepissime destitui. Intelligebam exinde, perquam necesse esse, ut Symmysta, imo uero quilibet Theologus, seu uerbi diuini doctor, siue doctrinas de Deo rebusque diuinis pro rostris sacris tradat, siue pro cathedra academica, siue curam animarum gerat generalem siue specialem, in scriptis pariter atque colloquiis et conuersationibus cum aliis institutis, zelum theologicum cum modestia quadam, Theologo digna, semper coniungat, atque hac ratione *ἐπιεικεία* quasi et temperamento in iisdem utatur, ne subinde plus minusue agendo peccet, ipseque adeo in culpa sit, quo minus muneris sui administratio salutaribus gaudeat effectibus. His ego sententiis animum meum diligentius informauit, postquam haud ita pridem ab illustris Vitembergensium Academiae Proceribus successor b. Parentis mei in officio Pastoris et Praepositi ecclesiae Kembergensium declaratus, a Potentissimo autem Rege nostro in hoc pariter, atque in officio Superintendentis Dioeceseos clementissime confirmatus, hacque ratione muneri sum praefectus, in cuius administratione procliuiorem nactus sum occasionem tam uerum zelum, quam mansuetudinem decentem demonstrandi, idque eo magis, quo firmitus exemplo uocationis meae ad zeli

et

et modestiae strenuam obseruationem, maxime inualescentibus doctrinae aut uitae uitiis, *ibr wollet --- allen einreissenden Aergernissen mit gebührendem Eifer und Bescheidenheit steuern und wehren*, solenni formula sum obstrictus. Quae cum accuratius pondero, Deum T. O. M. supplex oro, ut dotes ad iustam officiorum meorum impletionem necessarias mihi largiatur, duasque illas inprimis Theologi uirtutes, zelum uidelicet et modestiam, semper adhibendas, ante oculos mihi pono. His quoque meditationibus, FRATRES HONORATISSIMI, quas hic conspicietis delineatas, munus meum apud Vos aggredior. Permittite, ut iisdem Vos, qui hucdum in officiis Vestris gerendis et zelum, et modestiam, studio laudatissimo, adhibuistis, ad has uirtutes excellentissimas, socias quippe et arctissime inter se coniungendas, Vos inquam, ac me ipsum, in auspicando munere meo, ad perpetuam zeli et modestiae combinationem, Theologum decentem, alliciam magis atque excitem, ductus Apostolica illa adhortatione: *Obseruemus alii alios, ut nos acuamus ad charitatem et bona opera, Hebr. X, 24.* Sic fiet fortasse, ut pari iure cum Episcopo illo Timotheo gaudeam, de quo 1. *Tim. IV, 6.* haec extant uerba: *Haec si subieceris fratribus, bonus eris minister Iesu Christi.*

§. I.

ZELVS hodie ubique paene terrarum inter vitia, in Theologis nōtanda, collocari solet; et, cum olim, imo uero nouissimis adhuc temporibus, ille tantum Theologus diceretur consummatus, qui fortis et strenui Theologi, atque Zelotae nomine insigniri poterat, nunc e contrario multi ignominiam esse ducunt eo titulo condecorari. Adeas, uelim, illos duntaxat eruditorum, qui de scriptis et controuersis Theologorum iudicare consueuerunt. Sordere ipsis plerumque deprehendes, zeli uocabulum, eosque, qui hoc uitio laborare uidentur putatio, acriter satis perstringere, licet ceteroquin nihil absconditi in iisdem reperiatur; illos uero multis efferre laudibus, qui, etiamsi non argumentis sat stringentibus instructi, aduersarium tamen modeste exceperunt. Nimirum elegans et comis conuersandi ratio, quae a gentibus politioribus et mollioribus ad nos, septentrionales et barbaros olim populos, una cum earundem literis et linguis, uenit, modum quoque, Theologiam et controuersias theologicas tractandi, sensim sensimque ingreditur, omneque auersatur dicendi genus, quod animum feruidum indicare uidetur. Maxime autem omnium zelus theologicus multos Politicos, ita dictos, offendit ita, ut iisdem scandalo sit et abominationi, quid? quod ii subinde, qui bella sua

sua iuridica, philosophica, historica, critica, magno cum feruore gerere solent, in Theologis tamen feruorem, in scriptis eorundem aut sermonibus conspicuum, quam saepissime aspernari et contemnere audeant. Liberales si quandoque sunt, ueritatem tandem *in thesi solum tractare* Theologis concedunt, *omissa tamen antitheseos falsorumque doctorum confutatione, aut saltem non expresse nominandos esse, uel nominatim perstringendos Pontificios, Calvinianos, Nouatores*, praecipunt, qua de re b. QVNSTEDIVS iamiam conqueritur in *Ethica Pastoralis Monit.* 68. itemque b. HVTTERVS in *Caluinista Aulico-Politico altero p. 116. seqq.* Quo fit, ut ex eiusmodi principiis, falsissimae zeli notioni superstructis, praxes emanent, ecclesiae Dei maxime noxae. Namque Theologos reddere Silentarios, uel Fratres tacentes, quorum olim quidam erant in Anabaptistis, fatagunt, inualescentibus erroribus obuiam iri nolunt, Fanaticis, omnibusque in religione nouatoribus audaciam turbandi ecclesiam inspirant, amicitiam quoque cum religionis uerae hostibus ineunt, politicam antea et literariam, postea in ipsius religionis detrimentum ita directam, ut religionis uerae hostes, quippe ad amicitiam inuitati, suam religionem nunc ab aliis pro uera credant haberi et approbari, propriam uero uel reici, uel leuius aestimari putent.

§. II.

§. II.

QUANQVAM uero haec de zelo theologico opinio nostris
 praefertim temporibus in consuetudinem passim abiit, nihilo
 tamen secius ex pristinis, nostrumque aeuum proxime antece-
 dentibus temporibus, permagnum eorum, qui omnem zelum
 a Theologo alienum esse uoluerunt, numerum, in medium pro-
 ferre possem, nisi angustis tractationis meae limitibus impedi-
 rer. Iniuste et contentim GRANVELLANVS in primis, in
 literis ad Landgrauium Hassiae, liberum Theologorum con-
 uentum, atque Concilium nationis Germanicae, tempore Re-
 formationis efflagitantem, de Theologis, horumque zelo, iu-
 dicat: *Theologi plerique, inquit, sunt homines morosi, difficiles,*
obstinati, quibuscum causa expediri non potest, adhibendi igitur
sunt uiri principes et optimates, et media est quaedam dogmatum
inuenienda ratio. uid. CASP. CALVOER. in *Fissura Sionis*,
 p. 899. Quam uehementer famigeratissimus ille Arminianus,
 Io. CLERICVS, in b. QVENSTEDII, *Theologiam Didactico-*
Polemicam edentis, inuehitur zelum: *Ce n'est pas, inquit, pour*
mettre la paix entre les Chretiens --- c'est pour apprendre à se
battre contre les heretiques, c'est à dire, contre ceux qui n'em-
brassent pas tous les sentimens de l'academie de Wittemberg. uid.
la Bibliotheque Univ. et Histor. Tom. II. pag. 97. seqq. Quam
 denique

denique sedulo, omni plane pro religione zelo abiecto, multi unionem quandam trium in Germania receptarum religionum efficere allaborarunt, institutum, sua laude non defraudandum, etsi per modernum Germaniae statum, legibus publicis sancitum, re uera superuacaneum, si haec unio statum tantum politicum spectasset, iudiciumque *Theologi cuiusdam* magni nominis, quod in historia sua ecclesiastica de Calixto tulit, satis esset fundatum, atque etiam ad alios Henoticos extendi posset: *Calixtus*, inquit, *tres Christianorum familias non sociandi, aut in unum corpus cogendi, ut mentem eius exponunt aduersarii, sed a mutuis odiis et inimicitiiis ad amorem et consuetudinem quandam uocandi, studium adhibuit; id Syncretismi nomine uulgo damnatur.* Quam multi tandem, zelo et controuersis theologicis reiectis, Turcarum fere principia sectari uidentur, utpote quibus in Corano suo, *Surata XXXII* haec lex est lata: *Tecum disputare uolentibus dic, Deum solum omnes actus tuos cognoscere, qui die postremo lites omnes et contrarietates discutiet.* Hodierni sane Herrenhuthenses eiusmodi fouent principia, ut *τερατολογιας* suas eo tutius proferre, et sub unionis specie nouam quandam sectam syncretisticam stabilire queant; id quod solide et copiose demonstrauit Magnificus HOFMANNVS in *Manifesto Herrenhuthianorum Syncretismo.*

§. III.

VERVNTAMEN non desunt argumenta, uerisimilitudinis speciem prae se ferentia, iis, qui zelum theologicum uel plane reiicere, uel cancellis nimis angustis circumscribere cupiunt, a me nunc paucis indicanda et refellenda. Primo quidem loco, et communi, sed ualde peruersa et futili ratione, homines, qui zelum Theologorum, in adstruendis et uindicandis ueritatibus coelestibus, adhibitum damnare student, causam interferunt, *controuersias theologicas non tanti esse momenti*, ut zelo in iisdem locus sit dandus. Quippe, ad modum Henoticorum omnium, discrimen inter doctrinam harum illarumue partium extenuant, affirmantes, dimicari tantum de parergis, zelo quodam et feruore neutiquam dignis. Dici uix potest, quam multorum animos haec praeiudicata occupauerit sententia, et quam illusorie homines profani de Theologorum zelo uerba facere consueuerint. Re ipsa uero turpiter se dant, exiguum rerum intelligentiam et iudicii imbecillitatem luculentissime ostendentes, hanc illamue ueritatem non rite aestimantes, atque ne historicam quidem et sufficientem de illis controuersis cognitionem habentes, in quibus agendis Theologi non nunquam zelo fuere ufi. Sit, ut subinde de fidei articulis, ut dici solent, non-fundamentalibus lis orta, et magno cum feruore fuerit agitata, iidem

iisdem tamen haud raro in ueritates palmarias maxime influunt. Pone autem, has res non adeo magnum in salutis negotium habere influxum, ita, ut salua conscientia et ignorari possint, et negari, maioris tamen ex mea sententia eadem sunt momenti, quam aliae multae, ab eruditis pariter atque idiotis magno cum ardore excussae, adstructae et uindictae. Interim pace mea credatur, maioris pretii laborem esse, si quis uerum sensum inscriptionis antiqui lapidis aut monimenti indagauerit, si scriptorum ueterum recentiorumque praerogatiuas aut naeuos eruerit, uel auctorum classicorum genuina uocabula et ueras lectiones in lucem produxerit, denique si, quae uera sit scribendi ratio, ostenderit, per me, inquam, licet, eiusmodi quaestiones mere curiosae et saepe inutiles grauioris dicantur esse momenti, maioremque in iis pertractandis, quam ueritatibus theologicis, ardorem et studium requiri asseratur. Porro, ut zeli theologici taxandi enascatur occasio, affirmatur, *decere, ut cuilibet, quicquid credere uelit, relinquatur liberum, non autem ui quasi, et cum singulari quodam ardore, hominem, ut aliter sentiat, esse cogendum.* Hoc idem est, ac si diceres: omnem proximi amorem, ad quem tamen Theologus prae aliis omnibus est obstrictus, esse exuendum, et nihil interesse, si quidem proximus noster erroribus suis pessum detur. Pari ratione *Ar-*

miniani putant, non obligari hominem ad credendum, nisi id, quod sit conscientiae ac rationi summe euidens - - - nec illos, qui in istiusmodi religionis capitibus a uulgata religione dissentiunt, esse e coetu fidelium eiiciendos, sed uinculum fraternitatis ac unionis ecclesiasticae cum illis seruandum. uid. CALVOER. loc. cit. pag. 541. Hac autem opinione admissa, mandatum diuinum de hominis haeretici post unam alteramque admonitionem reiectione, deque indigni ecclesiae membri exclusione, *Tit. III, 10.* et *Matth. XVIII, 17.* plane esset frustraneum. Itaque, si Auctor libelli illius, *au pays libre*, aut, si coniecturis locus est dandus, *Berolini*, A. 1749. sub titulo: *Essai sur la liberté de produire ses sentimens*, idioma gallico editi, p. 6. quaestionem mouet: *Si l'Être suprême m'a doué de la faculté de penser, est ce pour l'accommoder à celle des autres?* iuste respondetur: utique nostram iudicandi facultatem facultati alterius non statim esse subiiciendam, concedendum tamen esse Theologis, ut nos de cogitatis suis instruant, eum in finem, ut eadem secundum uerbi diuini regulam expendantur. Neque minus effato Sosпитatoris nostri abuti solent zeli theologici ofores: *Beati pacifici*, *Matth. V, 9.* cum tamen manifestum sit, pacem ecclesiae ueram zelo legitimo conseruari potius, et promoueri, quam labefactari, atque, si Iesus uerbis hisce zelum theologicum reiicere uoluisset, necessario

cessario exinde consequi, Iesum se, suosque discipulos, ipsum sententia sua damnasse. Contendi quoque subinde solet, *zelum Theologorum fraterno repugnare amor, Christianos decenti*. Atque haec quidem est ueterum *Familistarum* opinio, quibus cum hodiernos ZINZENDORFII alleclas bene comparat uicinus et familiaris noster, M. CHRISTOPH. BAVER, in tractatu epistolico, in honorem Magnif. AM-ENDE conscripto: *de familia charitatis rediuiua*, Vitemb. 1747. Isti enim homines, *charitatis esse, asserebant, cum nullo super religionis negotio contendere, sed se omni sectae adiungere et simulare*. uid. STOCKMANNI *Elucid. haeres.* p. 229. At enim uero charitas, qua diuus PAVLLVS Christum et ecclesiam Christo collectam complectebatur, eundem eo mouebat, ut magnum in munere apostolico gerendo adhiberet zelum, 2. Cor. V, 13. 14. Creditur denique, *per zelum theologicum effici, ut aduersariorum aut peccatorum animi magis exacerbentur, quam, ut iidem ad frugem redeant*. Sed hoc ualet tantum iis in casibus, quando uel zelus absque prudentia adhibetur, uel aduersarius aut peccator animo est indurato, in quo tamen postremo casu zelus, respectu aliorum, qui ab eiusmodi erroribus aut peccatis reuocantur et deterrentur, sua non priuatus est utilitate. Tandem publicanus fortasse et peccator contra zelum theologicum obiiciet: *nocere*

eundem saluti reipublicae, commercio, atque adeo principum territorialium redditibus, cum hac ratione homines aliis religionibus addicti impediuntur, quo minus domicilium in loco quodam deligant, bonaque sua et fortunas secum afferant, ubi contra religionem, cui dediti sunt, a Theologis disputatur, aut ab ipso Principe ipsis domicilium denegatur. Verum id mihi persuadere non possum, reipublicae et commercii salutem, principisque commodum, a libera hominum, aliis religionibus adscriptorum, pendere admissione. Enimuero nihil exinde detrimenti capit Lusitania et Hispania, quod ad commercii salutem, regumque reditus attinet, si quidem regnorum illorum Theologi grauiissima quadam uehementia, crudelitatis, non zeli, nomine digna, contra peregrinae religionis socios faeuire solent. Anglia uero et Belgium, quod florent, non hominum diuersarum religionum admissione, sed situi commercio nauali et mercaturae maxime accommodato, debent, neque ipsis zelus ille nocet, quem ipsorum Theologi non nulli adhuc adhibere in religionis negotio solent. Quibus nunc expositis apparet, zelum, Theologum decentem, esse iustum, necessarium, insontem atque reipublicae saluti minime perniciosum.

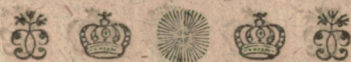
§. IV.

IAM VERO, si in causas inquirere cupis, qui fiat, ut zelus theologicus multis perquam sit exosus, odium hocce, inuenies, maximam partem originem debere *falsis de uitae ratione*, Theologum decente, *deque ipso zelo theologico ideis*, quas multi sibi formare solent; ut ne quid dicam de illo hominum genere, quibus ipsum quidem Theologi nomen est inuisum, omniaque, quae in Theologo deprehenduntur, displicent, ipsam fortasse huius odii rationem sufficientem ignorantibus, secundum tritum illud MARTIALIS *Lib. I. Epigr. XXXIII.*

Non amo te, Sabidi, nec possum dicere, quare,

Hoc tantum possum dicere, non amo te.

Quippe multi in Theologo desiderant politam uiuendi rationem, moribusque seculi accommodatam, et talem ab eo poscunt in conuersatione cum aliis, inque actionibus suis omnibus urbanitatem, morumque ciuilitatem, qualis ab homine molli-
bus uestibus amicto, *Matth. XI, 8.* iure suo expectari potest. En! aiunt, egregium uirum, qui pulchram uiuendi rationem nouit, et, ut placeat, de sua sententia decedit, qui in conuersatione cum aliis comis est, facetus, nullam facile sodalitatem turbans. Enimuero nemo recta ratione utens affirmabit,
Theo-

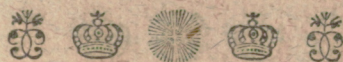
Theologum esse debere Misanthropum, eundemque ad uirtutum, ut uocantur, homileticarum, in uita sociali necessariarum, exercitationem non esse obstrictum. Sedulo tamen sibi Theologus caueat, necesse est, ne in conuersatione quidem cum aliis, ubi non ceu Theologus, sed ut homo, ut *ζῶον πολιτικόν*, respiciendus est, aliquid committat, characteri suo, officique dignitati inconueniens, ut ne fortasse iis, quibus typus uitaeque exemplar existit, leuitate animi, alacritate nimia, uitaeque ratione seculo nimis conformi, scandalum quoddam praebeat, sed grauitatem potius uirilem, et doctore ecclesiae dignam, semper sustineat, qua ipsum quoque munus eius grauissimum a contemtu maneat immune. Eleganter hanc in rem ROQVIVS: *Mit der Geschiklichkeit zu leben, ait, wird keinesweges gefordert, daß sich ein Lehrer Cavalier-mässig aufführen soll. - - Die Höflichkeit eines Lehrers muß allezeit mit der Gräuität seines Amtes einige Verbindung haben.* uid. EIVSD. *Gestalt eines Evangel. Lehrers, P. I. p. 107.* Quanto igitur magis Theologum decet grauitas, in suggestu sacro, in cathedra homologica, inque aliis locis, ubi uel ordinarie, uel inopinato, explendarum officii sui partium ipsi datur occasio, nec non in scriptis, quae in lucem edit, uno uerbo, semper et ubique, ubi legati Christi, Euangelique praeconis tenet prouinciam. Num enim cum

14.
cum muneris sui dignitate conuenit, si quidem animum peccatoris conuertendi, errabundi conuincendi, aut Christiani ad crescendo in pietate excitandi, multis occupare studet uerbis officiosis et politis, seculi morem sapientibus, atque erga eundem poenitentiae, fidei uerae, uitaeque sanctimoniae, uelut in transitu mentionem iniicit, et continuo a tali sermonis materia abstrahit, quippe eandem non esse gratam sentiens; si porro tacet, quando Dei honori, et amoris proximi aliquid derogatur; si denique personas, quibuscum ipsi res est, in perniciem earum naturali, in erroribus, et in socordia spiritus, animo quodam indifferente relinquit. Mirum profecto in modum dolore et ira contra celeberrimum alias oratorem anglicanum, FOSTERVM, eram incitatus, cum ante hos duos, et quod excurrit, annos, libellum eius legerem, quem de gestis ultimis Comitis KILMARNOCKII, morti cruentae ob rebellionem, quam fouerat, proximi, deque ipsius ad mortem praeparatione, a FOSTERO suscepta, scripsit. In Comite enim illo desiderium excitationis ad poenitentiam, et apprehensionis seruatoris fiducialis, ardentissimum animaduertebam, sacerdotem autem hominem esse maxime politum, morumque doctorem, e gentilium schola prodeuntem, fere oppido uidebam. Itaque opus est, ut nobis accuratiorem de uitae ratione, Theologum decente, for-

C

memus

memus ideam, rati, officium eius ab eiusdem persona, zelum-
que a muneris sui administratione, nunquam esse separanda.

§. V.

EADEM uero chorda oberrant multi, ideas sibi forman-
tes minus accuratas de ipso zelo, quem repudiant, theologico.
Fingunt enim sibi Theologum Zelotam ceu hominem, qui to-
tus in fermento iacet, frontem corrugat, omnisque acerbicatis
uirus in aduersarium euomit, durissimis denique eundem con-
uiciis et cauillationibus perstringit, et, nisi hostis illico uictas
manus det, morte ipsum, si modo posset, afficere cupit. Ec-
quis autem non uidet, hic uel falsum et carnalem zelum cum
zelo uero atque diuino, uel uitia quaedam in ueri zeli demon-
stratione subinde occurrentia, cum ipso hoc zelo commutari.
uid. WERENFELSII *Oratio de uero et falso Theologorum zelo*,
hab. Basil. et ed. Tubingae, a. 1722. p. 38. seqq. itemque b.
MARPERGERI *Predigt vom blinden Religions-Eifer*, Dresdae,
1726. On appelle, inquit Anonymus quidam, souvent zèle de
religion, ce qui n'est qu'un effet de jalousie, d'ambition, de vaine
gloire ou d'avarice, le vrai zèle ne doit point avoir d'autre but
que la gloire de Dieu; dans les *Maximes Theologiques et Mora-
les*, Amst. 1749. p. 32. Quippe uerus zelus theologicus ex
uiua

uiuā oritur in animo Theologi facta repraesentatione de ueritate religionis, eiusdemque exercendae necessitate, ita uidelicet, ut Deus recte cognoscatur et colatur, deque officio suo circa promouendam apud homines ueram Dei cognitionem, ueramque ipsum colendi rationem; qua quidem repraesentatione uoluntas Theologi efficaciter eo permouetur, ut occasionem arripiat omnem, ignorantes in salutifera doctrina instituendi, errantes conuincendi, aut confutandi, peccatores monendi, a malo retrahendi et ad uirtutes alliciendi, pios atque fideles corroborandi atque de deuiis uiis in doctrina et moribus commonefaciendi, infirmos pariter atque animo contristatos erigendi, errantes et peccatores prauos, peruersos atque induratos coercendi, omnibusque ecclesiae malis obuiam-eundi, quibus uera Dei cognitio eiusque uerus cultus impediri ulla ratione potest. Ex quo conficitur, zelum theologicum non ad controuersias tantum de religionis capitibus motas, sed ad omne Theologi, quam late illud patet, officium se extendere. Iam uero, rebus sic positis, hacque zeli theologici notione praefulta, amorem proximi per eundem infringi quis autumabit, cum idem potius ad Dei gloriam et proximi salutem spectet? Conferri hic meretur b. MARPERGERI *wahrer Lehr-Elenchus*, et in primis *de diuersis Elenchi generibus* P. I. p. 55. seqq. ubi Elenchum in

metanoëticum, moralem siue uitae spiritualis, scholae tentationis et dogmaticum distinguit. Neque minus illa zeli religiosi, ad quem Theologus in primis est obstrictus, descriptio est annotanda, quam Venerabilis Senex et felix Proto-Symmystae Saxonici Pater, M. GOTHOFREDVS HERMANNVS, dedit: *Zelus*, inquit, *est affectus, quo uoluntas hominis religiosi ad ea, quae ad cultum numinis facere uidentur, conseruanda, defendenda ac propaganda, huic uero contraria uisa metuenda, auersanda ac propulsanda, etiam cum uitae bonorumque iactura, uehementer excitatur*; in dissert. alt. de Iure zeli circa religionem, Vitemb. 1703. Aphor. II.

§. VI.

HAEC scribens, peruersum eorum morem satis mirari non possum, qui in Theologis zelum reprehendunt et feruorem, siue id faciant erroneis de uiuendi ratione, deque zelo ipso Theologi, notionibus, siue inuidia, surreptione aut leuitate animi ducti, et in idem tamen communiter incurrunt uicium, quod in Theologis conspici sibi uidentur. Quanto enim zelo, quanta uehementia, contra Theologorum zelum loqui et scribere solent! quam pertinaciter in sua permanent opinione! quantam denique dant operam, ut Theologos uariis impediant

impediant modis, quo minus in his illius officii sui partibus zelo quodam uti queant! Namque Theologos Zelotas zelo, aut ardore potius plane infrenato, illudunt, cuius rei exemplum ex Io. CLERICO adduxi §. II. qui in eadem cauillatione per totam libri Quenstediani recensionem pergit. Multis quoque conuiciis, non zelum, sed ferocem sane uehementiam, indicantibus, zelum exagitant Theologorum, quando eosdem haeretificationis, iurgii scholastici, animositatis, crudelitatis theologicae, et, nescio quorum uitiorum, accusant. Hinc igitur homines festucam puratitiam ex oculis fratrum eiicere student, trabem magnam in oculis suis, secundum illud Matth. VII, 4. 5. non animaduertentes.

§. VII.

UT AVTEM dantur, qui temere se acerrimos theologici zeli hostes declarant, sic e contrario non desunt, in alterum extremum prolapsi, secundum illud:

Dum uitant stulti uitia, in contraria currunt.

HORAT. I. Sat. II. u. 24. itemque:

In uitium ducit culpa fuga.---

IDEM de arte poet. u. 31. Nullam enim modestiam, nullam in Theologo moderationem tolerant. Attendat quis, quaeso,

ad scripta, itemque ad praxin multorum Theologorum in ecclesia Romano-Catholica, in iisque consideret, uelim, uarias, quas fouent, criminationes, calumnias, persecutiones, horrenda denique, quae diuersis in locis constituerunt, iudicia inquisitoria, quorum unum adhuc hodie in Neapoli, auctore et duce SPINELLIO, Archiepiscopo Neapol. et sedis Rom. Purpurato, ciuibus tamen, ipsoque Augustissimo Siciliarum Rege, renuentibus, stabilire satagunt. Quam multum porro hodie Theologi quidam in ecclesia, ut uocatur, reformata, ab eo fortasse tempore, quo illos Caluini nominis pudere coepit, modestiae habere uidentur, tam parum sane eiusdem uirtutis olim ipsis tribui poterat. Ex multis enim Calvinianorum modestiae, scilicet, exemplis, a FRIDER. BALDVINO ex TOSSANO et PAREO allegatis, unicum hoc adducam, quod et templo et arci Principis sui sequentes adseripsere uersus Heidelbergae:

O Casimire potens, seruos expelle Lutheri,

Ense, rota, ponto, funibus, igne, neca.

uid. b. BALDVINI *discurs. theol. de anathematismis, siue condemnat. eccl. Thes. XIX.* Hoc hominum genus, non in aequitate, sed in nimia excandescencia zeli, duobus illis Iesu assimilatur discipulis, qui statim in Samaritanos ignem de coelo uotis deicere cupiebant, Brehargem inde dicti. Inde, cuius spiritus
fint,

sint, colligere licet ex *Luc. IX, 55*. Multi eo iure frui uellent, quod *Zelotarum* apud Iudaeos erat, et, referente SELDENO de *I. N. et G. Lib. IV. C. V.* in eo consistebat, ut etiam homini priuato licuerit, praesentibus aliis, uerberare uel interficere eos, qui contra Deum, aut templum, uel cultum diuinum in templo impie loquerentur uel agerent. uid. RECHENBERGII *Hierolex. reale* pag. 1750.

§. VIII.

TANGENDA hic est quaestio: Num etiam Megalander noster, b. LVTHERVUS, iis Theologis sit annumerandus, qui nimia zeli uehementia, parca modestia fuere usi? Ad quam quidem quaestionem paucis respondebo, et uerbis quidem uiri mitissimi, PHIL. MELANCHTHONIS, in *Epistola* ad FABRICIVM CAPITONEM ita de LVTHERO perhibentis: --- *Nec ignoro, te acerbitate eius offendi. Sed quid si diuinitus accendatur εὐαγγελισαῖται?* Obsecro uide, qui rerum ac temporum status sit, quo sale opus sit istis tam pinguibus Dominis? Idem in *Vita LVTHERI*: *Wer ihn recht gekannt, ait, muß zeugen, daß er ein sehr gütiger Mann gewesen, --- daher offenbar ist, daß die Härteigkeit, so er wider die Feinde der reinen Lehre in Schriften gebraucht, nicht eines zänkischen und boshaften Gemüthes, sondern eines grossen Ernst und Eifers zu der Wahrheit gewest ist.* uid.

uid. Io. FRID. MAYERI *dissert. de lenitate* PHIL. MELANCH-
THONIS p. 9. Ipse etiam LVTHERVS de se ipso: *Malo, in-*
quit, ego apertus esse, et neminem blanditia fallere: hoc possum
testari, cortex meus potest esse durior, sed nucleus meus mollis et
dulcis est. Tom. II. lat. Ien. fol. 400. Et hoc idem est, quod de
Orthodoxis, ut uocantur, nostratibus suo modo potest iudicari,
qui exiguae cuiusdam modestiae, in controuersis theologicis
gerendis usitatae, subinde fuerunt accusati.

§. IX.

PAVCIS adhuc argumenta sunt ponderanda, quibus for-
tasse Theologus quispiam modestiae inopiam uel excusare uel
defendere posse sibi uidetur. Nimirum aiunt: *Incumbere fido*
ouium Christi pastori, ut gregem ab irruentibus lupis protegat,
qui non humaniter excipiendi, sed acriter essent propulsandi. Sed
hic simul cogitandum est, in isto praelio, ubi oues Christi uel
defendere, uel in earum hostes irruere oportet ecclesiae mini-
strum, non proprio, sed diuino et spirituali gladio, quippe Dei
uerbo, esse utendum. *Exempla quoque sanctissima Christi, Pro-*
phetarum et Apostolorum, a quibusdam solent allegari. Iis tamen
haec imitari exempla tantum fas est, qui, ut sanctissimi illi uiri,
discernendi spiritus, et cognoscendi peccatores in Spiritum san-
ctum,

Etum, apud quos modestia male collocatur, dono sunt instructi. Pluribus huius allegationis uanitatem b. MARPERGERVS demonstrat *im Lehr-Elencho*, P. I. p. 354. seq. utut omnino ministrorum ecclesiae hodiernorum sit, ut suo modo exempla illa sanctissimorum doctorum in officio elenchico imitentur, *es gebühret uns sowohl, als ihnen, die Wahrheit zu sagen, und geziemenden Eifer und Ernst zu gebrauchen*, uid. S. R. NEVMEISTERVM *contra Elenchum Marperg.* p. 187. Porro ad dissipientiam diuinam teporis Episcopi Laodicensis, *Apoc. III, 15. 16.* prouocatur. Veruntamen ex ea re zeli quidem theologici, ad obiectum reale se referentis, non autem inhumanitatis uel crudelitatis, ad personas spectantis, necessitas potest euinci. Neque minus, uolentium, omnemque modestiam respicientem, zelum, exemplis praesertim magnorum Zelotarum illorum, *Pinechasi, Eliae, Iehu*, aliorum, defendi posse, a non nullis creditur. Sed eodem spiritu quis animatus sit, necesse est, non a suo spiritu inflatus, ita, ut magna cum animi conuictione dicere queat: si mente excedimus, Deo, *2. Cor. V, 13.* Accedit, quod exempla Vet. Test. ad statum nostrum non semper sunt applicanda. Homines enim temporibus Vet. Test. sub lege uiuebant, seuero magistro, grauique iugo, praeuaricantibus confestim fere dirissimas poenas afferente; cum e contrario obedientia fidei libentem poscat spiritum,

D

ritum,

23.

22.

21.

20.

19.

18.

17.

16.

15.

ritum, non coacte, sed sponte, precibus, adhortationibus, feriisque adhibitis admonitionibus, ad Deum ducendum. Magnum quoque, opinor, hic inter literae occidentis, et inter spiritus uiuificantis, ut hac phrasi nunc utar ex 2. Cor. III, 6. ministerium deprehenditur discrimen. Cum enim Deus olim Sacerdotes quoque et Prophetas ultionis subinde fecerit instrumenta, nunc ministros suos tantum constituit pacis praecones, per quos exhortatur, 2. Cor. V, 20. Tandem exigua erga aduersarios aut peccantes modestia prouerbio illo: *scapham scapham esse nominandam*, excusari solet. Sed prouerbio hocce ita est utendum, ut, in adhibendo contra errabundos aut peccantes zelo, errores utique aut peccata minime approbentur, atque illis dediti potius de periculo, ex iisdem fluente, grauissime commoneantur. Nimia enim uehementia, multo minus conuicia, ad aedificationem non conducunt, animos potius exasperant, bonaeque rei nocent, cum multi omnino in eam prolabuntur opinionem, Theologum argumentorum grauitatem ardore suo et conuiciis supplere. Ita quoque olim *Theologi Vitembergenses*, in *Responso Ministerio Berolinenſi A. 1664. dato*, moderationem Theologorum in ecclesia pressa uiuentium, Elenchum nominalem quod attinet, suadent: *Ita moderetur*, dicunt, *Elenchum nominalem prudentia, ne eiusdem crebriori usu et exercitio, data quis opera, τας ἐξουσίας ὑπερ-*

ὑπερεχθρας prouocare uideatur, ac grauiora inde accersantur
ecclesiae mala. uid. QVENSTEDII *Eth. Past. Monit.* 68. utut
omnino Elenchi nominalis, eiusque prudentis, prohibitio nefas
recte habeatur. uid. HVTTERVS in *Caluinista aul. pol. alt.*
pag. 117 - 237.

§. X.

PRAETER haec, quae adduxi et confutaui argumenta,
eo quosdam mouentia, ut modestiam theologicam paene abne-
gent omnem, aliae quoque dantur causae, temperamentum ui-
delicet nimis feruidum, educatio rudis parumque humana, nec
non defectus conuersationis cum hominibus politioribus et ur-
banis, quibus effici potest, ut decens modestia in controuersiis,
inque omnibus officii Theologorum partibus, negligatur. His
adde affectus carnales, inuidiam in primis atque animi superbiam,
quibus hic fortasse illeue Theologus ductus, aliorum, quibus
inuidet, gloriae detrahere, suam uero adstruere et stabilire stu-
det. uid. *sententiam ex auctore quodam Gallo §. V. adductam.*
Huius uitii PETRVS MOSELLANVS, cuius Autographum ipse
possideo, in notissima illa ad IVLIVM PFLVGIVM *Epistola*, ac-
cusat ECCIVM: *Eccius, inquit, triumphat apud omnes.* De
LVTHERO autem et CAROLOSTADIO idem ita iudicat: *Lu-*
theri et Caroloostadii uictoria eo minus est celebris, quo docti et iu-

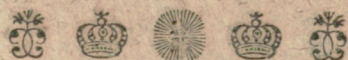
dicio praediti sunt pauciores, et in suis rebus depraedicandis modestiores. fol. 3. b. Maxime autem omnium immodestia quorundam Theologorum ex praeiudicata quadam oritur opinione, qua sibi modestiam Theologo inconuenientem fingunt. Falsam enim de modestia sibi formant ideam, animo reputantes, Theologi modesti esse, ut uerborum urbanitati, eique moribus seculi conformi, studeat erga aduersarium, ut ipsi argumenta nimis graua non obiiciat, nedum falsitatem argumentorum ipsius in aprium ponat, ut eius rationibus, in ueritatis pariter ac pietatis dispendium, cedat, atque uel ipsi assentiat, uel plane fileat, ut erga ipsum nullis plane uerbis aut phrasibus ponderosis et emphaticis utatur, etiamsi rei admodum conuenientibus, uel in iis quidem casibus, ubi aduersarius animo est obstinato, ut denique alios de ipso minime commoneat. Hic uero, ut dixi, falsus est de modestia conceptus. Quippe uera modestia in eo consistit, ut de nobis, nostrisque uel externis, uel internis, praerogatiuis, dotibus, deque nostris opinionibus, aliisque rebus ad nos pertinentibus, tantum duntaxat sentiamus, quantum decet, et aliorum quoque dotes, cetera, agnoscamus et obseruemus. Conf. Cel. BAYMEISTERI *Philos. defin.* p. 237. una cum S. R. SCHVBERTI *uniu. Philos. pract.* §. 483. seq. Adeoque Theologus modestus respicit ad aduersarii sui ordinem, dignitatem,

tatem, eruditionem, bonam intentionem et uoluntatem, aliaque in ipso agnoscenda et honoranda. Animam saltem eiusdem, a Christo redemptione dignam factam, magni aestimabit. Hisque momentis consideratis sibi cauebit, ne ipsum indecenter contemnat, contumeliis uexet, aut eius infelicitatem uel temporalem, uel aeternam ulla ratione promoueat; et quid impedit, quo minus, ita sentiens, zelum adhibeat theologicum? In subsequentibus sanè hoc demonstrabimus.

§. XI.

VT IGITUR Theologum, statuamus, uel sola modestia, uel solo zelo uti debere, tantum abest, ut neutram harum uirtutum sine altera, credamus, ab eodem esse exercendam. *Est enim*, inquit b. Parens et Antecessor meus, D. AVGVSTVS MÜLLER, *zelus --- ceteris uirtutibus non contrarius, sed, ut prudentia serpentina cum columbina simplicitate, sic zelus cum modestia et humanitate, potest consistere*; in Dissert. A. 1707. Praefide b. WERNSDORFIO Vitembergae habita, *de feruore, tepore et frigore theologico, ex Apoc. III, 15. 16. p. 31. edit. secundae*. Itaque Theologum decet, ut utramque uirtutem, zelum et modestiam, combinare et coniungere sciat. Hoc *temperamentum zeli et modestiae* uoco, a significatione uocabuli

temperamenti grammatica paullisper recedens, usumque loquendi respiciens. Ita enim disputantes syllogismo opponendum temperamentum addentes, non omnem ipsorum concludendi rationem reiiciunt, sed monstrant tantum, in quibusnam casibus illa concludendi ratio ualeat, et in quibus non item. Porro, si statuitur, a Iudice aut Principe *temperamentum* quoddam *seueritatis et clementiae*, de quo b. RÖHRENSÉE peculiarem Vitemb. A. 1698. scripsit dissertationem, esse obseruandum, tunc sane neque seueritati, neque clementiae eiusdem, aliquid derogatur, sed indicatur tantum, neutram, sine altera, uirtutem esse exercendam. Si denique medicamenti amaritudo temperatur dulcedine, non uim sanandi idem amittit, sed gustui in aegroti commodum redditur aptum. Postrema haecce similitudo temperamento zeli et modestiae maxime omnium est accommodata. Attamen, si zeli et modestiae combinationem mauis dicere, quam temperamentum, mea parum refert. Sufficit, me, temperamentum a Theologo poscentem, ab ea liberum esse suspicione, quasi *tepori* theologico faueam, qui, ex definitione b. Parentis mei, illud est *uitium*, quo *doctor ecclesiae*, ex *ratione carnali*, *ueram quidem et doctrinam*, et *pietatem*, simulat, eas tamen ab imminentibus nunc erroribus, nunc uitiiis, non asserit, quin potius, imminente periculo, nutat

ac

ac fluctuat, omniaque in medio ac incerto relinquit, in *dissert. cit. p. 42.* Atque hoc quidem temperamentum in Theologo eo minus pro uitio est habendum, quo certius est, uirtutem, uti iam STAGIRITA obseruauit, consistere in mediocritate, hoc est, in eo, ubi duo extrema, uitii plena, sibiue inuicem opposita, euitantur. Consimili ratione HORATIVS:

Virtus est medium uitiorum, et utrinque reductum.

Quare illum tantum Theologum uirtute dixeris ornatum, qui ἐπιεικειάν quandam, non solum zelum, neque solam modestiam exercere didicit. Monstrabo autem nunc pluribus, Theologum in officio suo gerendo utrumque combinare debere, seu, Temperamentum zeli et modestiae Theologum decere.

§. XII.

QVAM in rem primo loco ad ea sanctiora prouoco effata, quibus, maxime ecclesiae doctores, uel ad zelum, uel ad modestiam, in officio suo gerendo adhortantur. Maledictus, inquit Deus per Prophetam, opus Domini negligenter et cum dolo peragens, *Ier. XLVIII, 10.* Opus uero Domini sensu propriissimo munus est docendi Euangelium, officiumque Theologi. Id quod ex Messiae uerbis oppido patet, per Prophetam querentis: ego uero dixi, frustra laboro, inaniter et uane uires
meas

meas consumo, ueruntamen officium meum penes Iehouam est, et opus meum penes Deum meum, *Ies. XLIX, 4*. Namque ipsa hic commonstrat res, Messiam loqui de efficacia muneris sui prophetici saepe impedita, quod doctoris, seu prophetae officium, opus Domini nuncupat. Quisquis igitur hoc opus Domini negligenter tractat, quae negligentia contrarium est zeli theologici, ille maledictus esto. An uero Theologus unquam consultum ducet, imprecationem illam, negligentia in officio suo conspicua, zeliue defectu, in caput suum prouocare? Porro Deus quemlibet ministrorum suorum his, ad zelum in officio suo adhibendum, excitat uerbis: clama gutture, nec inhihe; sicut buccinam extolle uocem tuam, ut indices populo meo praeuaricationem suam, et domui Iacobi peccata sua, *Ies. LVIII, 1*. illosque Zionis speculatores et uigiles, quibus zelus deest, canes mutos compellat, qui latrare non possint, *Ies. LVI, 10*. et mala quaeuis illis comminatur, qui, omni zelo abiecto, modestia tantum, aut nimia potius ciuilitate, erga peccatores utuntur, *Ezech. XIII, 18. XXXIII, 8*. Quae quidem omnia nunc sufficiunt, ad necessitatem zeli theologici demonstrandam. Nihilominus tamen uera quoque modestia in Theologo desideratur. Oportet enim Episcopum, quo nomine ab Apostolo quilibet Euangelii administer, utpote qui

qui ἐπὶ τὰς ψυχὰς ἐπισκεπτεται, non uero is tantum Theo-
 logus nuncupatur, qui subsequenter temporibus sensu strictiori
 Episcopus appellabatur, suamque ἐπισκοπὴν non solum
 ἐπὶ τὰς ψυχὰς τῶν ἀνδρῶν αὐτῶν, sed etiam ἐπὶ τὴν
 διακονίαν τῶν ἐπισκοπευτῶν ἐπὶ τὰς ψυχὰς exercere de-
 bet, Episcopum, inquam, omnem oportet, ait Apostolus,
 esse ἐπιεικῆ, moderatum, atque a pugnis alienum, 1. *Tim.*
III, 3. oportet eundem esse non arrogantem, non iracun-
 dum, non percussorem, *Tit. I*, 7. Et quod Apostolus omni-
 bus iniungit fidelibus, sine dubio ad Theologos maxime o-
 mnium spectat: modestia uestra nota sit omnibus hominibus,
Philipp. IV, 5. Idem sanctus Apostolus Episcopo Cretensi,
 Tito, regulam praescribit, secundum quam in conuersatione
 cum haereticis agat, uidelicet praecipit, ut haereticum homi-
 nem non increpet, neque persequatur, sed adhortetur, hoc-
 que iteratis uicibus frustra facto, eundem uitet, *Tit. I*, 10.
 Quid denique clarius esse potest hoc effato: Seruum Domini
 non oportet pugnare, sed mansuetum esse ad omnes, doci-
 bilem, mala tolerantem, in lenitate erudientem aduersarios
 contradicentes, 2. *Tim. II*, 24. 25. Quae omnia luculentissima
 sunt testimonia, Deum in ministris suis, inque officiis suis
 gerendis, non zelum solum, sed modestiam quoque decentem,
 requirere.

E

§. XIII.

23.

22.

21.

20.

19.

18.

17.

16.

15.

§. XIII.

ANNOTANDA in primis ueniunt illa diuina oracula, quibus utrumque simul, zelus pariter ac modestia, praecipitur. Sic Deus uult, ut ueritatem et pacem diligamus, atque adeo Aletophili simus et Irenophili, *Zach. VIII, 19*. Iam uero ueritates sanctiores re uera diligens, non easdem cum negligentia quadam proponet aut defendet, propterea quod haec animi focordia esset indicio, rem sibi parum esse cordi, parumque sua propter ueritatem interesse. Pacem uero amans modestia utatur, necesse est, in conuersatione cum peccatoribus atque errabundis, ne animos eorum uehementia et cauillationibus exacerbet, sed aptos reddat, ut uerbum ipsis implantandum in mansuetudine suscipere queant, *Iac. I, 21*. Similiter et Apostolus uult, ut simus ἀληθευοντες ἐν ἀγάπῃ, *Eph. IV, 15*. Ipse Iesus discipulis suis, munus docendi Euangelii auspicaturis, hanc instructionem dat pastorem: prudentes estote sicut serpentes, et simplices sicut columbae, *Matth. X, 16*. Prudentia hic indicata modestiam in Euangelio tractando necessariam inuoluit. Respicit enim prudentia loci, temporis et personarum circumstantias, et modum docet, quo hominum animis nos accommodare possumus, id quod modestia omnium optime conficitur. Simplicitas autem ingenuum animum, Theologo

logo dignum, et candorem inuoluit theologicum, qui zelum in gerendo officio requirit atque efficit, ut hominibus nihil plane reticeatur, iisdemque omnia monenda aperiantur, et, instar exempli Paullini, omne consilium Dei ipsis annuncietur, *Act. XX*, 27. Vt porro diuus Paullus omnibus praecipit Christianis: sermo uester semper in gratia, sale conditus, sit, ut sciatis, quomodo oporteat uos unicuique respondere, *Coloss. IV*, 6. sic Christus in specie Apostolis suis praecipit: habete in uobis sal, et pacem habete inter uos mutuo, *Marc. IX*, 50. ubi extra controuersiam gratia et pax ad modestiam theologicam se referunt, sal uero zelum innuit theologicum, atque adeo et uehementia, et adulatio procul a Theologo esse iubetur. Sic etiam Paullus ita instruit Timotheum: praedica sermonem, insta tempestiue, intempestiue, argue, obiurga, exhortare, sed, quod probe notandum, cum omni lenitate et doctrina, *2. Tim. IV*, 2. Itaque hic lenitatis uocabulo modestia, ceteris zelus praecipitur. Enimuero ponamus, deesse mandata peculiaris, quibus Theologus ad zeli et modestiae combinationem abstringeretur, tunc certe summa utriusque tabulae Decalogi ipsi sufficeret, quae continetur *Matth. XXII*, 37. 39. Num enim Theologus, Deum ex toto corde diligens, in gerendo officio suo sine zelo erit? Atque proximum, uti semet

ipsum, diligens omnes sane in eo collocabit vires, ut fidelibus institutionibus et exhortationibus commodum eius promoueat, et, ut eundem ab erroribus et peccatis abducatur, ad Deum uero adducat, summo studio elaborabit. Cumque Philautia licita id semper requirere uideatur, ut alii nobiscum humaniter uiuant, Theologus sane eadem conuersandi cum aliis uti studebit ratione, axiomate illo inductus: Quaecunque uolueritis uobis ab hominibus fieri, iis aequae facite, *Matth. VII, 12.*

§. XIV.

His mandatis diuinis sanctissima addo exempla, quae sectari, Theologus laudi et fas sibi ducet. Quantum enim zelum Christus in gerendo officio suo exhibebat! quippe zelus domus et honoris Dei eundem paene consumere uidebatur, *Io. II, 17.* quanta cum ui et auctoritate docebat! *Matth. VII, 29.* Nihilo tamen minus mansuetus erat, modestus et suauis, harumque animi dotum, non amicis solum, sed errantibus quoque et peccatoribus, documenta praebuit, *Luc. VII, 36. XV, 2.* Quod autem subinde errantes in doctrina et moribus duriter excepit, eosque damnauit, e. c. *Matth. XXIII, 13. seqq. XI, 21. seqq.* eius rei ratio haec est, quia ibidem non tanquam homo, sed tanquam Deus erat considerandus, et quia, tanquam

quam cordium perscrutator, peccatores in Spiritum Sanctum, lenitate indignos, probe nouerat, *Io. II, 25*. Proinde alia uix ratione poterat cum ipsis conuersari, quam ut hominum induratum animos aculeis quibusdam pungeret. Poteest quoque Iesus in illis casibus ceu Propheta uaticinans considerari, cuius zelus mansuetudini et modestiae non erat contrarius. Alias sane sibi ipso facto contradixisset, duris admodum uerbis, *Matth. XI, 21. seqq.* utens, uersu autem 29. capitis eiusdem de se ipso asserens: mansuetus sum. Ipse quoque Deus in uerbo suo insignem commonstrat zelum, in erudiendis ignorantibus, inque errantibus et peccatoribus conuincendis, arguendis, atque in uiam reducendis. Modestia autem cum sit uirtus tantum humana, quae de Deo non facile praedicatur, eadem tamen uirtus Deo tribuitur, sed aliis uocabulis, u. c. *Φιλανθρωπίας*, patientiae, longanimitatis, lenitatis, et similibus, expressa, quod singulae fere sacri codicis paginae testantur. Et quid multis opus est uerbis, cum temperamentum diuinum iustitiae et gratiae, in opere redemptionis et iustificationis, itemque renouationis nostrae, de quo b. WERNSDORFVS Vitemb. 1720. peculiarem scripsit dissertationem, admirari satis nemo possit; temperamentum, inquam, iustitiae et gratiae, quod in Theologo, habito respectu ad eius offi-

23.

22.

21.

20.

19.

18.

17.

16.

15.

cium, temperamentum zeli et modestiae perapte et commode uocari potest. Diuus Paullus ob singularem, quo utebatur, zelum maxime celebris, in partibus officii sui explendis multa quoque usus est modestia, ita, ut non solum cum uirga, sed etiam cum charitate et spiritu lenitatis, ad auditores suos accesserit, confer. 1. *Cor. IV, 21.* coll. 2. *Cor. X, 1. 2.* dignitatem regiam et pontificiam in infidelibus quoque reueritus est, *Act. XXIII, 5. XXVI, 2.* accuratissimum denique discrimen inter illos constituere sciuit, quos uerbis mansuetis conuertere poterat, et inter eos, quos acrioribus castigare monitis opus habebat, ut uel conuerterentur, uel saltem erubescerent, et ab ulterioribus peccatis deterrerentur. Ita omnibus factus est omnia, 1. *Cor. IX, 22.* Apostolus Ioannes, animo admodum suauis praeditus, semper et ubique fere de charitate exercenda loquitur, et senio iam confectus multoties, ut historia habet, haec tantum uerba auditoribus inculcauit suis: filioli, diligite uos inuicem! Attamen magno quoque zelo contra peccatores proaereticos, 1. *Io. III, 8.* et contra haereticos utitur, quos nequaquam ceu fratres salutari, sed e coetu potius fidelium eiici uult, 2. *Io. u. 10.* atque sex Episcopis et ecclesiis defectum zeli, ex mandato spiritus Christi, exprobrat, *Apoc. II. et III.*

§. XV.

§. XV.

FINE quoque suo, si dicendum quod res est, Theologus excidet, atque fructibus, ex officii sui administratione expectandis, carebit, si quidem zelum cum modestia coniungere, et utramque uirtutem exercere non rite didicit. Nimirum deme in eo zelum, et fac, ut sit tantum uir modestus, nullam in ipsius doctrinis et adhortationibus tunc deprehendes uim, nullumque pondus, ita potius tibi comparatus esse uidebitur, ac si diceret: agedum! sis pius, ne pecces, arbitrio tamen tuo ea omnia relinquo. Sed fac iterum, ut sit Zelota, parum uero modestus, quid, quaeso, tunc apud errabundum convincendum, aut apud peccatorem in uiam reducendum efficiet? Sane nihil, cum is potius immodestia eius ita offendatur et exacerbetur, ut uel ueritatem ab eodem propositam non cognoscat, uel cognitam denuo impugnare studeat, quia turpitudini sibi ducit, uiro parum modesto cedere, atque ab eodem ad silentium redigi. Vides hic causam, qua factum est, ut ex multis opinionibus priuatis schisma aut haeresis sint exorta, uides quoque rationem, cur multa circa religionis negotium habita colloquia fructu caruerint. Itaque quam necessarium est zeli et modestiae temperamentum! quam maxime etiam iuuabit, ut Theologus *grauitatem* officii sui, *prudentiamque*

23.

22.

21.

20.

19.

18.

17.

16.

15.

tiamque in eo administrando monstrandum, semper bene ponderet! Namque grauitatem officii sui pensitans zelum decentem in eo gerendo adhibebit, ne uel silendo, uel facile et amice aduersariis cedendo, aliorum errorum et peccatorum se participem reddat, atque uindictam diuinam contra se ipsum excitet. Bene enim GRATIANVS ex INNOCENTIO *Distinct. LXXXIII. Can. 3. Error, inquit, cui non resistitur, approbatur, et ueritas, cum minime defensatur, opprimitur. Negligere quippe, cum possis deturbare peruersos, nihil aliud est, quam fouere. Nec caret scrupulo societatis occultae, qui manifesto facinori desinit obuiare.* uid. QVNSTEDII *Eth. Past. Monit. LXVI.* Quodsi autem Theologus prudentiam in officio suo demonstrandam probe considerat, modestia tunc uti noscet, et in primis imbecillitates infirmorum ferre, non sibi ipsi indulgere, sed proximo potius in bonum, atque in eiusdem aedificationem indulgere studebit, *Rom. XV, 1. 2.* Egregium ex GREGORII *Lib. I. Epist. 25.* de zeli et modestiae combinatione, Theologum decente, simile allegat SAMVEL POMARIUS: *Arca, inquit GREGORIUS, cum uirga habebat etiam Manna, sic ecclesiae Praeses cum uirga disciplinae et correptionis coniungat Manna dulcedinis.* uid. POMARII *Dissert. secunda de moderatione theol.* Vitemb. 1674.

§. XVI.

CUM VERO per infirmitatem humanam lapsus in alterum extremorum admodum facilis, nec a Theologo semper humanum alienum sit, quaeritur nunc, quisnam lapsus in eo leuior sit existimandus, zeline, aut modestiae defectus? Quae quidem quaestio, si ex hominum consuetudine pariter atque ex naturali inclinatione et propensione nostra esset diiudicanda, modestiam uirtutem haberemus magis necessariam, quam zelum, propterea, quod modestia uirtutibus annumeranda est homileticis, in conuersatione cum aliis nobis maxime necessariis, nosque huic modestiae, si bona gauisi sumus educatione, a teneris pueritiae nostrae annis assuescimus, atque postea per societatem et conuersationem cum hominibus modestis, politis, iisque, quos cum reuerentia excipere necessitas iubet, fortasse quoque per temperamentum sanguineum, animos moresque emolliens, atque ad amicitiam et benignitatem flectens, aut per temperamentum cholicum, cui laudes, quippe urbanitatis et comitatus comites, arrident, aut per alias denique rationes, in hac consuetudine confirmamur. Attamen ingenue nobis fatendum est, cogitata haec animi nostri non esse Dei, cum idem hanc quaestionem in uerbo suo longe alia definiat ratione. Nunquam enim ibidem nimius fere et

F

limites

23.

22.

21.

20.

19.

18.

17.

16.

15.

limites transcendens zelus reprehenditur aut punitur, cum tamen hoc fatum nimiam premat modestiam, si quis *blanditias hominibus loqui, illusiones uidere, non stillare contra peccatores, sed pacem, ubi pax non est, praedicare, hominibusque placere cupit. Ies. XXX, 10. Amos. VII, 16. Mich. II, 6. Ier. VI, 14. Galat. I, 10.* Multo minus nimia modestia praemio unquam digna est iudicata, cum e contrario uehemens quorundam zelus, ceu uoluntati diuinae conformis, praecipue sub Vet. Test. temporibus a Deo fuerit remuneratus, etsi nimius et extra cancellos egressus uideri posset, imo uero subinde, ut in Pinehaso, Elia, Iehu, aliis, insolitum auderet facinus. Ecquis autem non miretur, accidisse, ut hac ratione zeli, ut ita dicam, excessus, hoc est, zelus absque modestia, innocens et inculpatus, atque adeo praemio dignus sit a Deo habitus? Sed, ut taceam, uiros illos ex peculiari Dei egisse mandato, omnis circa hanc rem soluetur scrupulus, dummodo obseruaueris, zelum esse officium erga Deum exhibendum, quo eius cultus intenditur et promouetur, et in quo excedere non facile possumus; saltem Deo, cordium scrutatori, id displicere non potest, si quis tam ardentem et uehementer eius honorem promouere studet, etsi in hoc studio uirtutem illam homileticam, modestiam scilicet, quae duntaxat ad officia

officia erga alios homines pertinet, subinde negligat. Ex hac observatione effatum Paullinum explicari et intelligi potest: si excedimus, Deo, si modeste agimus, uobis, 2. Cor. V, 13. His adde, zelum, quanquam fere nimium, plus quandoque contulisse ad diuini nominis gloriam, ad auocationem et cautionem ab erroribus et peccatis, et ad incredulitatis atque impietatis opprobrium, quam nimiam et zelo carentem modestiam, quae nullius plane est usus, hominemque indies tepidiorum, et in cultu, Deo debito, languidiorem reddere potest. Nihilo tamen minus decet Theologum, quippe minime, ut sancti Vet. Test. Zelotae, per diuina mandata ad summum quendam gradum in zelo tenendum, obstrictum, ut zelum in perpetua combinatione cum modestia exerceat, qua de re in uerbo diuino, ut supra exposui, instruitur satis, qua etiam ratione omnium facillime finem officii sui theologici assequi potest.

§. XVII.

QUIBUS nunc deductis et expositis, apparet, *quomodo* Theologus zelum cum modestia combinare, et neutram harum uirtutum sine altera exercere debeat. Quem quidem modum nunc breuiter et succincte, iustoque ordine repetam, missis multis distinctionibus, alioquin ab eruditis traditis, qui partim de

zelo theologico, partim de modestia theologica, scripserunt, et in quibus maxime laudandi adhuc sunt GEORGIVS NITSCHIVS in *Myſta feruido, ſive Diſquiſit. theol. de Zelo*, ed. Wolffſenb. 1708. et ARNOLDVS GREVIVS in *diſſert. de moderatione theologica, teporis in religione praetextu*, Praefide b. WERNSDORFIO hab. Vitemb. 1723. In his enim et ſimilibus traclationibus uera quidem uel zeli, uel moderationis et modestiae, notio eruitur, uitiaeque utrobique occurrentia ostenduntur, non tamen ſtrictè de utriusque uirtutis combinatione agitur. Rem hic omnem in tres diſpeſcimus claſſes, zelum modestiamque Theologi conſiderantes 1. ratione ipſius Theologi, 2. ratione perſonarum, quibuſcum ipſi res eſt, 3. ratione rerum et materiaram, circa quas eius zelus et modestia uerſantur. I. *Ratione ipſius Theologi* attendendum eſt cum ad *originem*, tum ad *finem* eius zeli pariter ac modestiae. Zelus eius nunquam, neceſſe eſt, oriatur ex animi praecipitantia, aut ex affectu quodam carnali. Namque praecipitantia ſemper rei, uel optimae cuique, nocet, et qui zelo in re quadam ante utitur, quam eius cognitionem ſufficientem ſibi acquiſiuit, eiſque circumſtantias, ipſam rem ſaepe uariantes, ponderauit, is ſane, tanquam Zelota coecus, et cum Iudaeis *Rom. X, 2.* notitia carens, deridebitur et reiicietur. Affectus
autem

autem carnales a Theologo, quippe homine per eminentiam spirituali, *Gal. VI, 1. coll. 1. Cor. XIV, 37.* plane sunt eradicandi. Vtut enim Deus pro sapientia sua peccaminosis quoque et carnalibus hominum affectibus et propensionibus, uidelicet eorum superbia, auaritia, inuidia, aliisque, zelum subinde pro uera religione in iis excitantibus, ad promouendam gloriam suam uti nouerit, ita, ut efficiat, Christum annuntiari quouis modo, siue in speciem, siue sincere, *Philipp. I, 18.* tamen saepe quoque Deo eiusque cultui ignominiae, et semper ipsi Theologo eiusque saluti damno est, si quidem is, affectibus ductus carnalibus, zelum in officio suo demonstrat. Quare maxime opus est, ut zelus Theologi ex inhabitante Spiritus sancti gratia oriatur, quando bonus laudeque dignus est existimandus. Isthac enim gratia ipsum efficaciter impellet, eoque permouebit, ut Deum ex animo diligat, ueritates theologicas, easque eximias et excellentissimas, rite semper ponderet, grauitatem officii sui cogitet, eiusque partibus omni studio adhibito satisfaciat. Tunc *ζηλεις Θεου ζηλω*, *2. Cor. XI, 2.* Modestia uero Theologi non oriatur ex uano studio, laudis, lucri, alicuiusque commodorum apud alios per eam acquirendorum, et hominibus placendi, quod deforme est, dignitatisque ministri Iesu contrarium; *2. Cor. X, 18. Phil. IV, 17. Galat. I, 10.*

oriatur potius ex uero erga proximum amore, a Spiritu amoris excitato, cuius effectus erit, ut eam proximo exhibeat modestiam, quam ab eodem in casu simili expectat, *Matth. VII, 12*. Finis Theologi Zelotae nullus esto alius, nisi gloria Dei, hominumque salus, quam institutionibus assiduis, adhortationibus fidelibus, et dehortationibus grauissimis et feriis, promouere annitur; *1. Tim. IV, 13. 16*. modestia uero nullum alium utatur in finem, quam ut homines, in animorum suorum commodum deliniat, *1. Cor. X, 33*. eosque alliciat et pronos reddat, ad uerbum salutiferum in mansuetudine suscipiendum, *Iac. I, 21*. II. *Ad personas quod attinet*, quibuscum Theologo in gerendo officio suo res est, zelus pro honore diuino ipsum eo adigit, ut nullam personam respiciat, nullum inter ipsas discrimen constituat, sed, siue sint diuites, siue pauperes, siue honoratae, siue humiles, siue amici, siue peregrini homines, omnes tanquam animas contempletur, a Christo redemptas, quarum omnium salutem ita promouere debeat, ut nulla monenda intermittat, ipsisque neque ex amicitia, neque ex reuerentia mundana et politica, aliquid reticeat, sed omne consilium Dei annuntiet, *Act. XX, 27*. nullum enim in salutis negotio reperitur personarum discrimen, *Rom. III, 23*. Modestia tamen Theologum instruet, ut in proponenda ueritate, atque in

in uita omni, nullam insolentiae uel rusticitatis speciem praebeat, sed mansuetudinem, amorem et reuerentiam exhibeat. Theologus enim duplicem sustinet personam, quippe legati diuini, quo respectu proprie zelo tantum, in officii sui partibus implendis, uti debet, et hominis, cui conuenit, ut uirtutes homileticas exerceat, discrimen personarum et ordinum animaduertat, atque modestiam adhibeat. Quare non solum omnes honorare, fraternitatem diligere, 1. *Pet. II*, 17. et moderatum, ἐπιεικείν, non uero percussorem esse, 1. *Tim. III*, 3. ipsum oportet, sed etiam, habito respectu dignitatis personarum, honorem tribuere, cui honor debetur, *Rom. XIII*, 7. et, habito respectu aetatis personarum, seniores non increpare, sed hortari ut patres, iuniores ut fratres, decet, 1. *Tim. V*, 1. Porro ratione diuersae animarum conditionis, aliter Theologo agendum est cum prauis et proaereticis peccatoribus, aliter cum infirmis, atque in offensa quadam praeoccupatis, 2. *Tim. II*, 25. *Gal. VI*, 1. cum patribus, adolescentibusque aliter, aequae ac cum puerulis in Christianismo, 1. *Io. II*, 13. 14. ut sermonem ueritatis recte faciat, 2. *Tim. II*, 15. Ratione denique propensionum animi modum obseruare debet, et tempus, quo mentem eorum remotis impedimentis facilius flectat, ut omnibus fiat omnia, 1. *Cor. IX*, 19. *seqq.* iustaque

23.

22.

21.

20.

19.

18.

17.

16.

15.

que ratione tempus et occasionem redimat, *Eph. V, 16*. Sic enim animas, quarum curam gerit, non abalienabit, neque a sua cura deterrebit, sed ad eandem potius trahet, non impotentia animi fugabit, sed amore et suauitate alliciet, non uoce dictatoria et triumphante exasperabit, sed faciles reddet et manu ductioni suae obsequentes; etiamsi quoque Theologus erroribus uitiiisque, et prauis cupiditatibus hominum bellum moueat, ostendet tamen amorem erga eorundem personas, et animos eorum saluandi cupiditatem, quae multum omnino ad amorem mutuum et fiduciam in eius dexteritate defigendam conferre potest. Hac occasione in quaestionem incido, num liceat errorem uel in doctrina, uel in moribus, turpiter perstringere, atque aduersarium ad absurdum deducere? Ad quam quidem quaestionem breuibus respondeo, quod personis sit parcendum, iis maxime, de quibus adhuc spes conuersionis est, nec non ipsi muneris theologici dignitati, quam non quaeuis satyrae species decet; ipsi uero uitio uel errori non esse parcendum, sed eius potius absurditatem manifestandam, utut subinde caussae adesse possint, quae suadent, ut in describenda et indicanda hac absurditate, ex capite prudentiae theologiae, phrasibus utamur mitigatis. Enimvero absurditatem errorum et uitiorum monstrare, imo uero alios
de

de illis nominatim commonere, a quibus uel seductionis, uel scandali periculum timendum, necessarium omnino est, ut alii impediantur, quo minus eorum uestigia animo inconsulto premant. Eos enim, Apostolus ait, qui peccant, coram omnibus argue, ut et reliqui sibi caueant, 1. Tim. V, 20. Quam igitur parum prudenter Gallus ille, cuius supra iam mentionem inieci, et qui ingeniis fortibus, ita scilicet dictis, annumerari forte cupit, asserit, hostes Dei et uirtutis non esse arguendos, sed deplorandos tantum, ita tamen, ut ipsis simul laudes, fortasse ob abusum ingenii sui, debitae tribuantur. *N'allons pas, ait, à l'exemple de tant de faux frères, déclamer contre ces gens là, (savoir contre ceux, qui nient l'existence d'un Etre suprême, et qui traitent toutes les vertus de chimères) et contentons nous de les plaindre, en leur rendant toute la justice, qui leur est due.* v. *Essai sur la liberté de produire ses sentimens*, A. 1749. p. 19. III. tandem ratione rerum et materiarum a Theologo pertractandarum obseruandum est, zelum eius in materiis non adeo grauioribus paullo remissiorem esse debere, eundemque semper, prout etiam praecepta Rhetorum monent, conditioni et ponderi rerum accommodandum esse. Ita sine dubio illae materiae uocandae sunt grauiissimae, quae proximam cum diuinæ gloriae, hominum-

G

que

23.

22.

21.

20.

19.

18.

17.

16.

15.

que salutis promotione cognationem ostendunt. Quanto remotius uero ab illa absunt, tanto minori zelo sunt tractandae. Modestia uero hic Theologum eo ducat, necesse est, ut in rebus problematicis, siue ~~sentent~~ fidei, siue morum doctrinam, nunquam obstinato et pertinaci sit animo, neque id tantum rectum putet, quod cum suis opinionibus moribusue maxime conuenit. Praecipuus enim, siue Absolutissimus, pariter repudiandus est, atque Indifferentissimus, et Scepticissimus, quorum effectus Syncretismus est. Vtrumque uitium Theologus declinabit, si quidem in administrando munere suo zelum cum modestia perpetuo combinare et coniungere nouerit.

QVAM igitur felici successu gaudebit muneris nostri administratio, VIRI PERQVAM REVERENDI, si meditationibus hisce semper conformis est, et neque zeli, neque modestiae, strenua obseruatio unquam a nobis negligitur. Officii enim nostri partibus, uero erga honorem Dei zelo commoti, pro uiribus satisfaciendes, ab ipso Deo laude digni habebimur, secundum illud: me honorantem honorabo, 1. Sam. II, 30. Modestiam insuper adhibentes decentem, fauorem auditorum nostrorum, curae nostrae concreditorum, aliorumque, quibuscum nobis res est, iusto ac licito modo nobis conciliabimus;

mus; quae quidem modestia gratum ac dulce erit medium, quo ipsis, morbo spirituali laborantibus, medicina subinde amara, salutaris tamen, porrigi et instillari potest, ipseque zelus gustui eorum redditur acceptus. Deus uero, qui Spiritu suo omnes uirtutes in nobis operatur et conseruat, faxit, ut nostrum quilibet officii sui grauitatem, ad uerum zelum in eodem gerendo in nobis excitandum, semper pensitet, nosque *δια της ἀγάπης τῆς Χρῖστου συνεχόμενης*, 2. Cor. V, 14. et a Spiritu amoris animatos et agitados esse iubeat, ut non solum in officio nostro zelum adhibeamus, sed quoque in hac uirtute *γνώσιν, ἐγυργασίαν* et *ὑπομονήν* subministremus, 2. Pet. I, 5. Ceterum ex animo gaudeo, quod Summum Numen, quae eius est directio et gratia, me munere Episcopi et Dioecesi quidem praeficere uoluerit, ubi de omnibus ac singulis Symmystis, eidem addictis, quippe a me dudum cognitis, sine assentationis fucō praedicare possum, eosdem non tantum ob pietatis, et eruditionis in scientiis Theologicis, notam, atque ob alia dona, esse uenerabiles, sed quoque in fungendis officii sui partibus tantum zelum, quantam modestiam, eosdem exhibere, et utramque uirtutem scite combinare consueuisse. Neque minus, REVERENDI VIRI, quod ad me attinet, Vestram zeli, siue officii studiique, et modestiae erga meam personam demonstrationem celebrare, gratoque animo agnoscere debeo. Etiam si enim aetate Vobis fere omnibus sim inferior, quippe aetatem Christi in officio Doctoris sub-

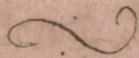
eundo *Luc. III, 23.* adhuc agens, tanta tamen modestiae erga me edidistis documenta, ut, moniti Apostolici *1. Tim. IV, 12.* memores, iuventutem meam non despexeritis; quid? quod de multis Vestrum, imo adeo de reuerendis inter Vos Senioribus, mihi ipsi satis constat, quam singulari quodam zelo et ardore exoptarint, ut muneri, cui nunc, indignus licet, per gratiam diuinam praeesse iubeor, admouerer, beatique Parentis mei, qui eandem prouinciam per xxxiii. annos multa cum dexteritate, sit uenia laudis filio! et tanto zelo, quanta modestia, obiit, Successor nominarer, eiusque uestigiis ingrederer. Itaque Vestram spem et expectationem, de me conceptam, quantum in me quidem est, diuina annuente gratia, implere, atque in gerendo officio meo non minus iustum zelum, quam modestiam decentem, exhibere, nullo aetatis tempore intermittam. Vobis tandem, PERQVAM REVERENDI VIRI, quotquot Inspectioni meae adscripti estis, de perpetua terga Vos propensione fidem facio, qua ductus, modestiam iustam Vobis monstrandam nunquam negligam, sed Vos potius, secundum illud *1. Tim. V, 1.* tanquam Patres et Fratres respiciam, hisque nominibus honorabo atque diligam, omnemque occasionem auide, et, ut ita dicam, zelo quodam et ardore eximio, arripiam, qua meum in Vos studium, summumque, quo Vos complector, amorem demonstrare queam. Dabam Kembergae, d. xiv. Februar.

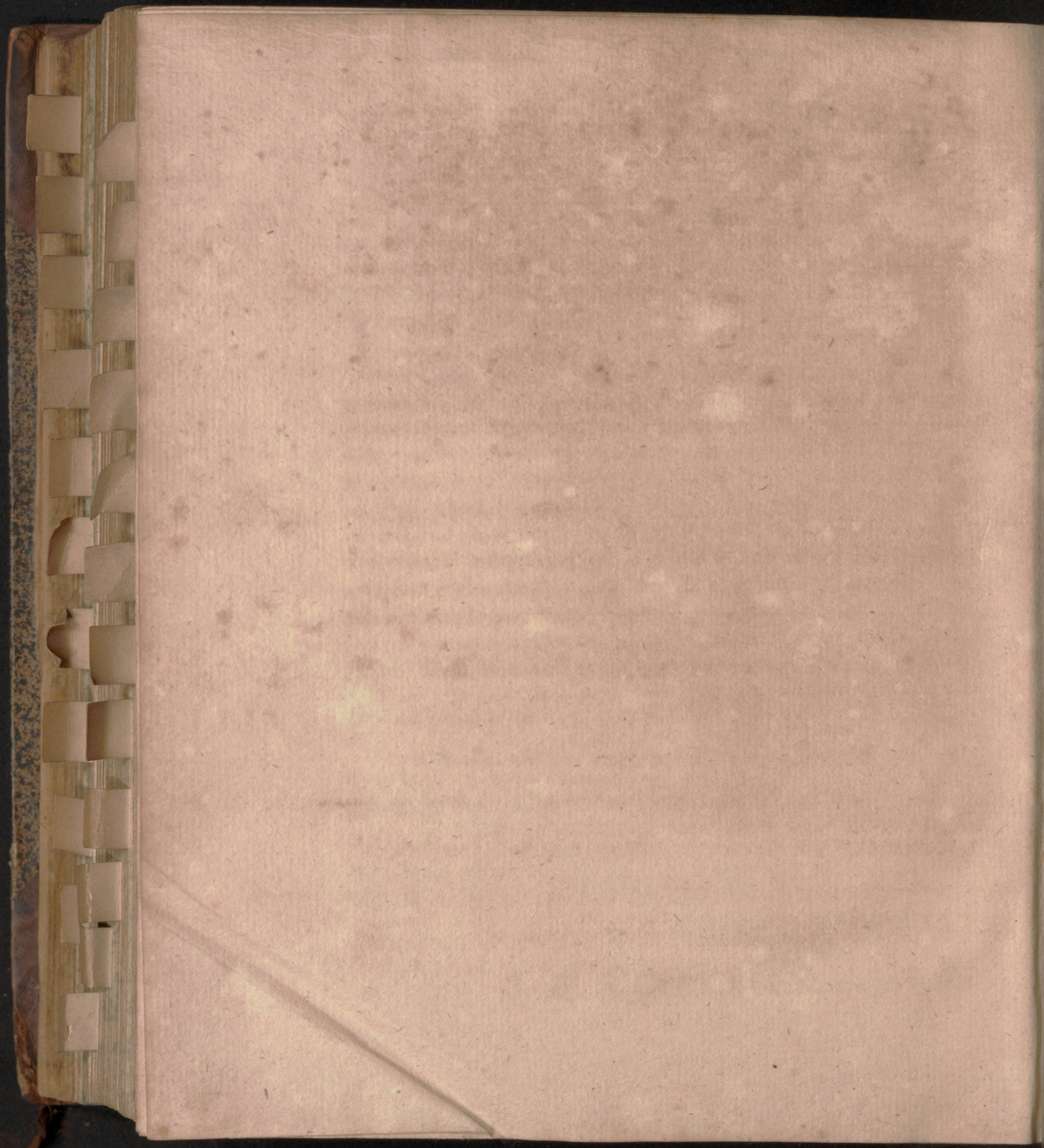
Anno Christi MDCCLI.

VITEMBERGAE. EX OFFICINA SCHLOMACHIANA

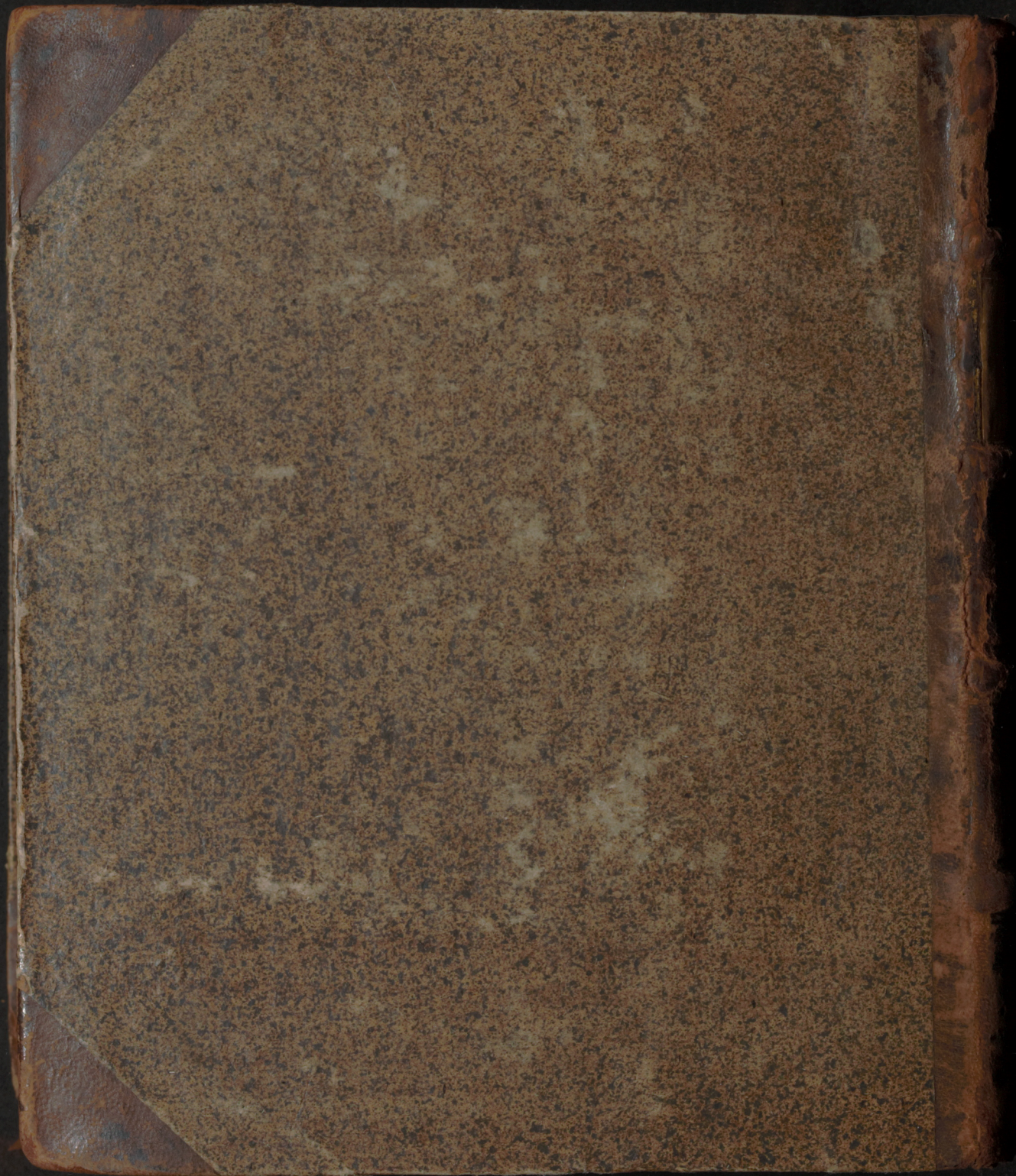
Index.

- 1.) Jar. Bruch (J. P. S. Baumgarten) de Variis modis abutendi Evangelio.
- 2.) So. Rud. Ant. Piderit de Characteribus Antichristi.
- 3.) Jud. Christ. de Glanz de Sive docendi in conventibus pauper.
- 4.) So. Andr. Satsinger (J. P. S. Baumgarten) de Sacramentis generationis speculatis.
- 5.) Gab. Joh. Speck (J. P. S. Hartmanni) de Consubstantiatione nullo modo harctica.
- 6.) Joh. Tilmann d. Schenck de morte fidelium temporali.
- 7.) So. Kart Chladenius de morte fidelium post devotam a Servatore mortem residua nihil paralogi. *(habitu.)*
- 8.) Bernh. Georg. Gredmann (J. P. S. Baumgarten) Historia doctrinae de statu animarum separatarum.
- 9.) So. Christ. Heberstret Dissquisitio: Num Moses in formanda sua gentis Republ. de futuris promissis aut poenis cogitaverit, eorum aliquam mentionem fecerit?
- 10.) Phil. Jac. Ammendorf de convenientia novissimi Legis cum Legislatione. *Diss. prior*
- 11.) *Diss. posterior*
- 12.) Gottl. Wernsdorffii Dissquisitio: Utrum forsan nonnulli pii ante diem extremum resurgant?
- 13.) Gottl. Joh. Winckler (J. P. S. Baumgarten) Concentratio quatuor Oratio, Meditatio, Tentatio, Faciat Christianum Theologum.
- 14.) Gottl. Muller de E. Theologia Theologica.
- 15.) Rud. Diet. Lohmanni Dissquisitio: Num mens hilarior, an tristior Ministris Ecc. propter magis deest?
- 16.) So. Lud. Frid. Schiller (J. P. S. Baumg.) Fuga Christianorum & in sp. sacerdotum ad trutinam Sal. & Revel. exacta.
- 17.) Hier. Jan. Schleier (Prof. Loc.) de Lachione necessaria in querculis de disciplina in Ecc. ora depicta inspirandis, *Dissquisitio.*
- 18.) So. Georg. Krappius de Statu temporum nato Christo & de singulari plane temporis nostri signo.
- 19.) Laur. Reinhardt Sialographia & Prodomus Theologiae Exegeticae.
- 20.) Hier. Georg. Gröner Examen rationis interpretandi a Weffenio plerumq. adhibita.
- 21.) Gust. Georg. Zeltneri Evangelium Tetragagagum e N. T. exulari.
- 22.) Car. Lud. Francke (J. P. S. Michaelis) de Josepho, typographia admodum perfecta.
- 23.) Joh. Fried. Stoy (J. P. S. Pfizeri) de Beneficiis Typicis.

im calamitatum, quas subire antea debuerant, ob-
 conciliare potuit. Denegavit quidem regioni
 utilitatem & praestantiam, contra Dei hominum-
 onia, post JULIANVM apostatam, famosus no-
 um empaecta TOLANDVS, qui haud ita pridem
 abiit. Refutavit vero hominis nugas, figuratum
 paratum sensum loco classico Exod. III. 8. adfin-
 que impiam de pia fraude, dolo, stratagemate
 n, per tristia loca oberrantem, locutionibus hu-
 policis animaturi sententiam, Rev. DN. DE Y-
 dum variis variorum Scriptorum testimoniis, de-
 RABONIS, cui TOLANDVS, ob animi mali-
 dei praeberat, suspectam esse comprobat, & ho-
 terrae, ob maledictionem divinam, toto coelo a
 vincit. Verum, qui maledictionem vel benedi-
 ei persuaderes, qui omnem risit religionem? Ab-
 detorsio verborum Scripturae; qui potius sum-
 icium Dei debita admiratione veneramur, cum
 antiam regni Servatoris nostri, mystice hoc ipso
 ntiam divinam, dilineatam. Siquidem in intro-
 in hanc terrae promissae quietem tantum ac-
 na Pauli, vel potius Spiritus S. argumentatio pro-
 Heb. IV. 8. 9. colligit: *Εἰ γὰρ αὐτὸς ἰησὺς (Jo-*
, καὶ ἂν περὶ ἄλλης ἐλάλει μετὰ ταῦτα ἡμερᾶς· ἀρὰ
βαπτισμὸς τῷ λαῷ τῆ θείας. Ergo *σαββατισμὸν,*
 ſupra §. IV. in typo Sabbati adumbratam, typum
um gratiae tum gloriae fuisse, vel minima cura
 enditur. Tertia quoque comparationis eruere,
Ducem, vel subditos & incolas, vel denique *re-*
atatem accuratius perpendamus. Josuam Jesus no-
 nen habuisse, partim ex loco adducto, partim ex

F 3

alio

P. II. obs. IX. §. IX. seqq.